

ВІДГУК

офіційного опонента – кандидата філологічних наук,

доцента кафедри української літератури

Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Йолкіної Лариси Віссаріонівни

на дисертацію **ФІРМАН ОЛЬГИ ЯРОСЛАВІВНИ**

«Жанрово-стильові особливості прози Наталени Королевої»,

подану на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук

за спеціальністю 10.01.01 – українська література

У контексті українського літературного процесу першої половини ХХ ст. окреме місце належить талановитій письменниці Наталені Королевій, яка зробила значний внесок у розвиток вітчизняної прози. Її художній доробок унікальний з огляду на кілька факторів: зокрема це походження авторки, її національна самоідентифікація та європейськість творчості.

Об'єктом дослідження є новелістичні збірки Наталени Королевої «Во дні они», «Легенди старокиївські», повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці», «Предок», «Сон тіні», романі «1313», «Quid est veritas?» у західноукраїнському прозовому дискурсі першої половини ХХ ст., а предметом – жанрово-стильові домінанти прозового доробку письменниці.

Дисерантка чітко визначила мету дослідження: з'ясувати жанрово-стильові особливості прози письменниці, виявити авторську своєрідність творення жанрових форм. Меті відповідають і сформульовані у «Вступі» завдання: дослідити еволюцію епічного мислення Н. Королевої; висвітлити основні напрями рецепції прози авторки в українському літературознавстві; осмислити специфіку генологічної свідомості письменниці в процесі модернізації прозових жанрів; виявити експериментальні пошуки авторки в новелістиці, з'ясувати ознаки дуалістичної концепції світу в її малій прозі; проаналізувати інтертекстуальну складову новел; окреслити роль автoreфлексії як засобу національної ідентифікації в повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці»; з'ясувати особливості взаємодії художнього й автобіографічного в жанровій структурі повісті «Предок»; визначити специфіку хронотопу в повісті «Сон тіні»; дослідити еволюцію модерністського

стилю в романі «1313», ускладнення моделі персонажа в ньому; схарактеризувати жанрову своєрідність роману «Quid est veritas?».

Досить вдало сформульовані Ольгою Ярославівною мета й завдання роботи зумовили логіку викладу матеріалу та структуру дисертації. Кожен з розділів містить необхідну теоретичну інформацію, яка дозволила дисертантці обґрунтовано й науково розкрити шляхи своїх пошуків й узагальнити здобутки.

У розділі «Творчість Наталени Королевої у контексті української літератури першої половини ХХ ст.» дисертантка розглядає прозу авторки в літературному дискурсі Західної України 30-х років. Визначає вплив О. Кобилянської на творчість мисткинь окресленої доби та специфіку індивідуальних підходів до зображення жіночих образів у прозі Катерини Гриневичевої, Дарії Віконської, Ірини Вільде, Наталени Королевої. Дослідниця вивчає проблеми національної ідентифікації авторок і їхніх героїв, уписує цю проблему в контекст розвитку модерного письма, окреслює й порівнює з творчістю яскравих постатей красного письменства.

О. Фірман слушно зауважує, що автори творчо популяризували важливі національні, духовні, мистецькі проблеми, екстраполюючи їх у сучасність, і що в прозових текстах Н. Королевої присутній модус національної ідентичності. Зафіксовано, що твори письменниці мають яскраві ознаки історичної прози (документальність, міра співвідношення між історичним фактом і авторським вимислом, філософське осмислення світової і національної історії тощо), а отже, задекларовано, що її творчість є органічною складовою західноукраїнської історичної епіки окресленої доби. Водночас у першому розділі узагальнено літературознавчий науковий спадок, спрямований на вивчення прози авторки. Проаналізувавши широкий пласт праць представників діаспори та материкової України, дисертантка систематизувала їх і дійшла висновку, що попри їх значущість і вагомість, жодна не є комплексним вивченням жанрово-стильових особливостей творчості Наталени Королеси.

Ольга Фірман упродовж усього дослідження веде вдалий фаховий діалог із літературознавцями, що вивчали творчість мисткині, погоджується чи не

погоджується з їхніми позиціями, наводить власні ґрунтовні аргументи, розгортає власну концепцію та робить самостійні вагомі висновки.

У другому розділі «Специфіка новелістичного мислення Наталени Королевої» дисерантка розглядає кілька позицій: експериментальні пошуки авторки в новелістичному жанрі, дуалістичну концепцію світу в новелах і оповіданнях письменниці та інтертекстуальну парадигму новелістики Наталени Королевої. Зокрема новелістику розглянуто крізь призму філософсько-аксіологічних категорій. О.Я. Фірман констатувала, що письменниця тривалий час експериментувала з цим жанром. Серед результатів цих експериментів виявлено зв'язок малої прози з духовним контекстом Біблії, «де Бог розглядається як вихідна субстанція». Аналіз творів «Анастата», «Самотність», «Подорожній» та ін. доводить, що актуалізація категорії «цінність» зумовлена видозміною християнських ремінісценцій, які увиразнили стилеві (включно з формально-змістовими та структурними) параметри модерністської новели письменниці. Отже, доробок Н. Королевої відповідає специфіці розвитку української літератури після Першої світової війни, і в ньому цілком закономірно проявляються тенденції оксиденталізму, культурного екзотизму, неоромантичної естетики, християнського екзистенціалізму, національної угрупованості.

Національну модель світу у творчості Н. Королевої дисерантка розглядає на матеріалі збірки «Легенди старокиївські», у якій авторка моделює Україну як невід'ємну частину Європи. Плідним тут є виявлення бінарних опозицій та їх аналіз. Так, зокрема, дослідниця доводить, що в основі константного образу України-Таврії лежить «концепція суверенності та державності, ціlostі Всесвіту, самості особистості».

Таким чином, можемо говорити про жанр модерністської новели у творчості Н. Королевої, яка поєднала естетику неоромантизму, символізму, імпресіонізму. Розширено стилеві межі української новелістичної прози, на думку дисерантки, було й завдяки дифузії епічних, ліричних і драматичних складників, увиразненню художнього психологізму, хронотопним зсувам та ін.

Дисертантка виявила, що письменниця в історичних творах звертається як до традиційних історико-героїчних, міфологічних, фольклорних пластів, так і створює власні, зокрема в легендах «Володимирове срібло», «Свангільд-князівна» та ін. (цьому жанру, цілком вправдано, у дослідженні приділено значну увагу).

Ольга Фірман приділяє увагу й аналізу пейзажів, відзначаючи, що вони відіграють роль головного ідейного концепту для втілення національної моделі України. Доведено: синтетизм творчого мислення письменниці сприяє увиразненню ідейного забарвлення національної моделі світу України-Тавриди. Особливу увагу приділено аналізу поєднання античних міфів із слов'янськими. Вказуючи на такі органічні генетичні й типологічні зв'язки при виявленні особливостей авторського письма, молода науковець доводить принадлежність української література до західноєвропейської.

У другому розділі також розкрито зорієнтованість письменниці на сюжет Святого Письма в збірці «Во дні они». Розкрито оригінальність потрактування біблійних тем, мотивів, образів та їх прив'язаність до суперечностей доби, що також сприяло формальному й змістовому оновленню жанру новели.

Також дисертантка виявила ускладнення оповідної структури через внутрішні монологи, візії, сновидіння, міфopoетичну символіку, інтертекстуальність та інтермедіальність, синестезію поетологічних засобів тощо.

У третьому розділі «Жанрова структура повістевого дискурсу Наталени Королевої» увагу зосереджено на саморефлексії як засобі проявлення національної ідентичності в повісті «Без коріння. Життєпис сучасниці», на синтезі художнього й автобіографічного в жанровій організації повісті «Предок» та хронотопі повісті «Сон тіні». Художнє осмислення проблеми національної самоідентифікації шляхом поєднання католицького світогляду з відстоюванням власної громадянської позиції інтелігенцією в автобіографічній повісті «Без коріння» здійснено на матеріалі історію роду Н. Королевої. Твір постає як новаторський. Дослідниця простежила, як письменниця «підтвердила в українській літературі власну національну принадлежність на рівні європейського письма», «продемонструвала якісно новий

рівень розуміння національної ідентичності і духовної свободи людини в складний час суспільно-історичних змін початку ХХ ст.». На думку О. Фірман (тут вона значною мірою опирається на судження своїх попередників у науці) широкомасштабний художній твір «Предок» розкриває новаторство художнього стилю Н. Королевої, синтезуючи жанр пригодницької повісті із сімейною хронікою, історичною та автобіографічною повістями. А от на матеріалі повісті «Сон тіні» показано, як шляхом поєднання різні хронотопних площин увиразнено психологізм твору. Історичні та автобіографічні складові збагачують і розвивають українську неоромантичну повість

Розділ «Модерністська поетика романів Наталени Королевої» дослідниця формує шляхом з'ясування домінант, що окреслюють європейзм романного мислення авторки, яке визначається такими джерелами, як Святе Письмо, філософські та теологічні системи, «мандрівні» сюжети й образи. Також у розділі взято під увагу й проаналізована на рівні малої прози й повістевих писань проблема національного самоусвідомлення, що в романістиці розкриває екзистенційний досвід письменниці. Неоромантичний дискурс роману «1313» здійснено в дисертаційному дослідженні шляхом аналізу специфіки розповідної манери. Такий шлях у вивченні домінант твору «1313» дає змогу довести, що романістика Н. Королевої є органічною складовою української прози 20-30-х років ХХ ст. Цілком логічно О. Фірман зосереджується на персонажах твору, вдається до архетипного аналізу, виявляє специфіку проблематики, зважає на символіку в тексті, здійснює вивчення хронотопу. Це допомагає з'ясувати, що «1313» за жанровою природою є водночас і соціально-історичним, і філософським, і психологічним романом, який розкриває драматичну долю талановитої особистості доби Середньовіччя.

Четвертий розділ також містить аналіз жанрові модифікації апокрифу в романі «Quid est veritas?». У творі розроблено інонаціональну тематику, авторка осулася біблійних персонажів, трансформує християнський сюжет, додає тексту екзотизму. Так перед читачем постає синкретична цілісність.

Завершують роботу висновки, що відповідають поставленій меті й завданням, репрезентують основні тези дисертації, логічно випливають із проведених досліджень. Власні міркування авторка лаконічно підсумовує тезою про те, що жанрово-стильовими домінантами інтелектуальної прози Наталени Королевої є концептуальність, модель персонажа-ідеї, оригінальність авторської картини світу, інтертекстуальність, поглиблена символічність, екзотичність тощо. У висновках також цілком справедливо зазначено, що письменниця розширила межі малої і великої прози через інтелектуалізм, філософічність, складну національну проблематику, увагу до естетичних аспектів художнього твору чим європеїзувала традиційний стиль та образність українського письменства ХХ ст., піднявши його на рівень світових зразків.

Системне аналітичне осмислення поетики творчості Наталени Королевої в контексті літературного процесу першої половини ХХ ст. та формування уявлення про творчу індивідуальність письменниці здійснено крізь призму новітньої літературознавчої методології та на основі глибоко наукового опрацювання здобутків попередників у розробці проблем творчості Наталени Королевої. Слід підкреслити доцільність залучених до дослідження методів, з-поміж яких біографічний, порівняльно-історичного, типологічний, герменевтичний.

Тексту рукопису притаманні цілісність і зв'язність. Термінологія дисертації є загальновизнаною.

За темою дисертації опубліковано 11 наукових статей, із яких 4 – у фахових виданнях України, 5 – у закордонних часописах, 2 – апробаційного характеру (усі статті одноосібні). Це засвідчує серйозний підхід О. Фірман до наукової роботи.

Насамкінець деякі зауваги: зайвою виглядає коротка біографічна інформація про Дарію Віконську (с. 29); у першому розділі недоречними видаються широкі окреслення фабул (напр., легенда «Михайлик» на с. 43; «Холодне серце» В. Гауфа на с. 44); зайвими є повтори подібної інформації в кількох місцях, зокрема про родовід Наталени Королевої (с. 39, 49, 144 та ін.); щодо праць науковців, які пішли в засвіти, варто вживати минулий час (с. 51).

Зазначені огріхи не впливають на загальне позитивне враження від дисертаційного дослідження.

Підсумовуючи, варто підкреслити, що комплексний аналіз поетики прози Наталени Королевої дозволив авторці дисертації системно дослідити жанрово-стильову природу творів письменниці, а, отже, досягти поставлених мети й завдань. Представлена робота є цілісним ґрутовним самостійним науковим дослідженням, що свідчить про вирішення важливої літературознавчої проблеми. У публікаціях дисертантки й авторефераті відображені основні її тези. Дисертація «Жанрово-стильові особливості прози Наталени Королевої» відповідає спеціальності 10.01.01 – українська література і вимогам п.9, 11, 12, 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567 (зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р., № 1159 від 30.12.2015 р. та № 567 від 27.07.2016 р.), які висуваються до кандидатських дисертацій, а її авторка – Фірман Ольга Ярославівна – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата філологічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 10.01.01 - українська література.

Відгук затверджено на засіданні кафедри української літератури НПУ імені М.П. Драгоманова (Протокол №9 від 26 квітня 2019 року).

Офіційний опонент:

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Національного педагогічного
університету імені М.П. Драгоманова

